

Itiner

	Táv	Szint	Jelzés
Somlóvásárhely, Joó kocsmá	0	0	
Taposó-kút	2,2	90	S
Szent Ilona kápolna	3	116	S+, SL
Séd-fő	3,8	140	SL, S+, S
Szent Márton kápolna	6,1	258	S, S▲, S●
Somló vár	7,7	416	S●, S▲, S, SL
Somló - Szent István kilátó	8,5	495	SL, S
Keresztelő Szent János kápolna	9,2	495	S
Szent Margit kápolna	9,3	495	S
Somlóvásárhely, Joó kocsmá	12,1	501	S, S+, S

Teljesítő adatai

Név:
Lakcím:
E-mail vagy telefonszám:

Túramozgalom teljesítésének feltételei

A túramozgalmat bárki teljesítheti, a teljesítés nincs időkorláthoz kötve. Az igazolófüzetben történő bélyegzéssel, belépőjegy vagy fénykép elhelyezésével lehet a túramozgalmat igazolni.

Díjazás: jelvény + oklevél.

Az igazolófüzet ára 2.000 Ft, amely magában foglalja a díjazás és a postaköltség összegét is.

A túramozgalom szervezője: Orbán Imre

Címe: 8523. Egyházaskesző, Kossuth Lajos utca 7.

Információ: 06/70/942-4410 és bakonyturistaja@googlemail.com

Igazolás

<p>Somlóvásárhely, Joó kocsmá</p> <p>Bélyegzés</p>	<p>Szent Ilona kápolna</p> <p>A kápolna melletti kereszt felirata?</p> <p>.....</p>	<p>Séd-fő forrás</p> <p>Mikor foglalták a forrást?</p> <p>.....</p>
<p>Szent Márton kápolna</p> <p>A forrásnál álló keresztben található évszám?</p> <p>.....</p>	<p>Somló vár</p> <p>A várban található ablakok száma?</p> <p>.....</p>	<p>Szent István kilátó</p> <p>Bélyegzés vagy mikor állították Antall József emléktábláját?</p> <p>.....</p>
<p>Keresztelő Szent János kápolna</p> <p>Milyen irányba néz a kápolna?</p> <p>.....</p>	<p>Szent Margit kápolna</p> <p>Mikor érte villámcsapás a kápolna előtt álló fát?</p> <p>.....</p>	<p>Somlóvásárhely, Joó kocsmá</p> <p>Bélyegzés</p>

A Somló

A Bakony hegység nyugati lábánál, de már a Kisalföld síkságából emelkedik ki a Somló páratlan szépségű, 435 m-es haranghegye. A körülötte elterülő, hullámos térszínből mint hatalmas sziget nyúlik a magasba, és már messziről magára irányítja figyelmünket. Veszprém megyében, Devecsertől 6 km, a lábánál elterülő Somlóvásárhelytől 1 km távolságra fekszik. Körülötte ősi falvak: Doba, Oroszi, Borszörcsök, Somlóvásárhely, Somlójenő, Tüskevár (az egykori Nagyjenő), Iszkáz, Somlóvecse és Somlószőlős. E kis falvak történelme, jóléte is szorosan összefonódott a hegyen épült vár múltjával, lakóinak pedig ősi foglalkozása, kenyere a Somló hegyi szőlők művelése.

Somló neve ősi magyar név. Abból az időből származik, amikor még somfa borította a hegy tetejét, lankáit. Ekkor még som (*Cornus mas*) és nem szőlő termett rajta. Az egész hegy somos volt, a rajta nőtt temérdek somfától. A sommal benőtt, sommal fedett, sommal ékes vagy somtól terhes hegy, ha a sommal borítottság már messziről látszik, feltűnik, az ilyen hegy - az Árpád-kori idők magyar nyelvén (közelebbről a dunántúli tájnyelven szólva) - "somlik". Mielőtt szőlővel betelepítették volna, az egész hegy "somlott". Ebből a Somló szóból képezett melléknév, vagy mindaz, ami ehhez a Somlóhoz tartozik, ami oda való, az: somlai (nem somlói, még kevésbé somlyói). A Dunántúlon sok hegyet neveznek a tájnyelv azonos logikája alapján Somlónak (sohasem Somlyónak); Somos- vagy Somhegynek. Hazánk más részein viszont sok a Somlyó, hivatalosan is ilyen alakban, míg például Somlyóvásárhelyt a Helységnévtár is mindig ilyen - egyedül helyes - alakban írta.

Más felfogás szerint a megcsuszamló, suvadó oldalú helyet, vagy a zöld erdőövezetből kiemelkedő kopasz, sziklás hegytetőt is így jelölték.

De olyan felfogást is hangoztatnak, hogy a somlik szó a zöld héjából kifejlő (pl. dió, som stb.) gyümölcsöt is jelenti.

Évmilliókkal ezelőtt kezdődött a Somló születése, a földtörténeti múlt harmadkorának közepén. Hazánk területét ebben az időben még hatalmas vízfelület borította. Ez az egykori tenger elvesztette összefüggését az óceánnal, és 5-10 millió évvel ezelőtt - a pliocén korban folyamatosan beltengerré vált. Ez az óriási tó a Turáni-tó, a mai Magyarország területén elhelyezkedő öble pedig Pannóniai-tó néven ismert. Vize olyan mély volt, hogy csak a 300 m-nél magasabb hegyek csúcsai emelkedtek ki belőle. A Pannóniai-tó vize eleinte sós volt. A környező szárazföldek folyóinak vize azonban lassan-lassan édesvízűvé változtatta. A nagy tó állatvilága igen gazdag volt. Benne élt a kecskekörömkagyló (tudományos nevén *Congeria ungula-caprae*) valamint egy hozzá hasonló, de jóval kisebb kagylófaj: a vándorkagyló (*Dreissena*). Általában azt tartják, hogy a legszebb kecskekörömök a Tihanyi-félszigeten találhatóak. A Somló keleti lábánál, Ferencmajor közelében, az úgynevezett Födigidörben, egy kis szerencsével teljesen épen megmaradt kagylóhéjakat is találhattunk. Hazánkban a legépebb és legszebb "balatoni kecskekörömöket" (*Congeria* kagylót) itt és Sopron vidékén találhatjuk és nem a Tihanyi-félsziget kecskekörmeiről híres pannóniai üledékeiben. A pliocén korban a Pannóniai-tóba ömlő folyók nemcsak édesvizet, hanem nagy mennyiségű törmelékot, agyagos iszapot, homokot, kavicsot, a szelek pedig finom homokot, port hordtak a vizébe. Lassan feltöltődve, a korábban nyílt vízű terület elpocsolyásodott, majd a teljes feltöltődés után szárazfölddé alakult át. A tó kiszáradását követően - a harmadkor végén -, a föld mélyében levő bazalttömegek egyes helyeken a felszínre buggyantak. Ez a hatalmas "bazaltvulkánosság" hozta létre a Balaton vidékén a gyönyörű Tapolcai-medence (Badacsony Szent György-hegy Csobánc, Gulács, Tóti, Haláp) hegyeit. Kissé távolabb, a Balaton-felvidék északnyugati ellaposodásán, a Kisalföldön, további szebbnél szebb bazalthegyeket találunk. Mindezek természetesen a Balaton-felvidék bazaltterületéhez tartoznak, mint ennek a nagy, vulkáni kitöréses területnek messzire elszakadt előőrsei. A

kitörések alkalmával, a kráternyílás kialakulásakor a mélyből először lávadarabkák és finom vulkáni hamu szóródott ki a levegőbe. Ez az úgynevezett vulkáni törmelék azután a kráter környékére visszahullott, s rétegződve kőzetté alakult, amelyet a tudomány vulkáni tufának, jelen esetben, minthogy főanyaga bazalt, "bazalttufának" nevez. A vulkáni működés következő szakasza már a lávafolyás volt. A kráteren keresztül kiömlött, majd megmerevedett lávatömegekből épültek fel a Dunántúl bájos bazalthegyei. A Somló önállóan felépült bazalthegy. A Kisalföld délkeleti csücskén, a kissé távolabbi Bakonytól pedig nyugatra, magányos hegyszigetként emelkedik ki a környező síkságból. Alak, nagyság, felépítés tekintetében joggal mondhatjuk Somló ikertestvéreinek a Szent György-hegyet és a Badacsonyt, mert - e két hegyhez hasonlóan - a Somló is három kúpszeletből épült fel:

- a) az alsó, enyhén lejtő hegypalást, meneteles csonka kúp, 180-300 m-nyi tengerszint fölötti magasságban emelkedik és a Pannóniai-tó üledékét alkotó homokos agyagból és kavicsos homokból áll;
- b) a középső, meredek csonka kúp körülbelül 300-400 m tengerszint feletti magasságban pados elválású bazaltból (szürkés-feketés nefelinbazanitból) épült fel. Kifelé, a kopasz oldalakon kőzsákszerű kialakulást mutat és emlékeztet a Szent György-hegy vagy a Badacsony sziklabordás oldalaira;
- c) legfelül a tetőn még egy sapkaszerű kiemelkedést, egy körülbelül 35 m vastag harmadik kúpszeletet találunk. Anyaga hólyagos-lávás bazalt. Ezt a hólyagos - likacsos -, salakos bazaltot a nép "hopokának" nevezi. Ez a hopokából álló kőzetsapka tetőzik 435 m tengerszint feletti magasságban.

A Somló felső, lapos csúcsán, a salakos bazaltban, megtaláljuk a különféle lávamegmerevedési formákat: így a kötéllávát és a fonatosláva darabokat, továbbá a körte alakú, vagyis egyik oldalukon a visszahullásnál részben ellapult, vulkáni bombákat is.

Ezek szépségükkel és szabályos formájukkal versenyeznek a Szicília szigetén ma is működő Etna vulkán világhírű bombáival. De találhatunk itt ún. megkövesedett "könnyecseppeket" is.

A Somló típusos bazaltvulkán, alakja az idők folyamán a pusztulás nyomán változott. A pusztulást elősegítette a szél, amely a Pannóniai-tó megszáradt üledékét felkapva, hatalmas felhőkben szállította dél felé, egyre jobban letarolva az eredeti felszínt. A területen keresztülrohanó Ős-Duna, a csapadékvíz, a patakok, folyók vize is egyre jobban mélyedő medrével rombolta a talajt. Ennek felszíne lassan süllyedt, s így a Somló bazaltkúpja egyre jobban kiemelkedett. Végül is kialakult a táj mai képe. Somló védelmezője a pannóniai üledékekre rátelepedett bazalt. Ha a Somló meredek, bazaltból álló kúpszeletének az alján végigmegyünk, vagy pedig a várrom alatti részét vizsgáljuk - barnás, vagy helyenként vörösarna színű, réteges-pados, úgynevezett bazalttufát találunk. A vulkáni kitörés alkalmával, a kráternyílás kialakulásakor ez a bazalttufa került először felszínre és itt a Somlón, közvetlenül a pannóniai-pontusi korú homok- és agyagrétegekre települt. A következő szakaszban, a lávafolyáskor, a kráteren keresztül kiömlött, hatalmas lávatömegekből merevedett meg a meredek falú bazaltkúp. A lávafolyás azután még egyszer megisméltődött és ebből az utolsó lávakitörés anyagából merevedett meg a legfelső hólyagos bazaltból ("hopokából") álló sapkászerű tömeg, a Somló kissé lapos csúcsrésze. A Somló kitűnő borát termő szőlőskertek természetesen nem a bazalton települtek, hanem a pannóniai-pontusi lankás hegyoldalakon. Itt a talaj szétmálló bazaltanyag. A bazaltkúp ugyanis a hó, a csapadék és a szél hatására kisebb-nagyobb darabokra aprózódik, végül is diómogyoró-sörét nagyságú (innét a népies "srét" elnevezés) lesz, és ebből képződik a híres somlai bor kitűnő termőtalaja.

A szépírók közül Mikszáth Kálmán képzeletét is megragadta a Somló földtani fölépítése.

"Tűzhányó volt valamikor, a legfelső kúp tetején, tisztán kivehető a kráter üst alakú öble. " Ő kivehetőnek látta a kráter üst alakú

öblét a Somló legfelső kapujának tetején. Ez azonban nem felel meg a pontosabb geológiai megfigyeléseknek, mint ahogyan a Badacsony tetején is régóta látni véli sok laikus az ottani "krátert".

Szent Ilona kápolna

Egy 1399-ben kelt okmány már említi a jenei oldalon álló Szent Keresztről nevezett templomot. Valószínűleg a túskevári (nagyjenői) pálosok építették azon a helyen, ahol a mostani kápolna is áll. Hogy ez a templom meddig szolgálta Isten dicsőségét és mikor dőlt romba, nem tudjuk. Lehetséges, hogy a Szent Margit-kápolnához hasonlóan ez is a török vész idején pusztult el. A templom emléke évszázadokon át élt a hívek lelkében, míg a 19. század első felében elhatározták újraépítését. Éveken keresztül szüretkor mustot szedtek, ennek árát kamatoztatták és ebből vették meg a templom helyét, valamint ebből fizették a napszámosokat is. A kápolna felszerelését a hívek adományozták.

Szent Márton kápolna

A kápolna a 13. században épült román stílusban, majd a 18. században építettek hozzá egy késő barokk toldalékot. Már 1309-es keltezésű okmányok is említik ezt a régi vallásos emléket. Építtetői a vásárhelyi apácák voltak. Építési jellege is árulkodik koráról. Eredetileg torony nélkül készült, fatornyát csak jóval később emelték. Valószínűleg a somlói vár kápolnájául szolgált. Erre enged következtetni a várhoz való közelsége, továbbá, hogy a várban nem volt kápolna és nem utolsósorban az a körülmény, hogy a törökök hároméves uralmát a toronyra illesztett félhold őrizte a legújabb időkig. Ezt a 20. században történt renoválás során leverték.

Szent Margit kápolna

A kápolna a 15. században épült gótikus stílusban, majd a 18. század során átépítették barokk stílus szerint. 295 méter magasan található a Somló oldalában.

Építői a vásárhelyi apácák voltak, építése Mátyás király idejére esik. A török vész idején elpusztult és 1727-ben építették újra az eredeti helyén. Búcsújáráhely lett, 1736-ban már nagy erőszerezettel keresték fel messze földről a szép, Antiokheiai Szent Margit szüzet ábrázoló oltárképpel díszített kápolnát.

Keresztelő Szent János kápolna

A Szent Margit kápolna mögött áll a Keresztelő Szent János tiszteletére emelt kis kápolna. Hajdani felirata ez volt: Ezen fogadásból épült kápolna keresztelő János tiszteletére fog állani. Az út mellett pedig a zivatart elhárító, termést megóvó Szent

Donát (római légionárius volt) szobra áll. A templom előtt emlékpark őrzi egy villám sújtotta, több száz évesre tehető idős hársfa emlékét, illetve fiatal hajtását.

Szent István kilátó

Szent István jubileumi év alkalmából, Devecser országgyűlési képviselője, Scandl Károly ny. államtitkár szorgalmazására, az országos program része lett a somlói Szent István-kilátó építtetése. A tervezéssel Medgyasszay István mérnököt bízták meg. Ő építette az első szecessziós vasbeton színházépületet Veszprémben, majd a múzeum építésével is megbízták. Ezek az első épületek pályafutásában, amik sikert, ismertséget szereztek a mesternek. Legjellemzőbb stílusára, hogy a vasbetonszerkezetet ötvözi a népi építészet elemével. A hegy bazaltköveiből épült teraszos tornyot is Medgyasszay István tervezte. 1938 május elején kezdődött a 12 m magas torony építése, Fa László építészmérnök vezetésével. Alul gondnoki lakásból és egy tágas turistateremből áll. Innen lehet csigalépcsőn a toronyba felmenni. Ugyanez év július 31-én, közel tízezer ember előtt József főherceg adta át a "hűség tornyát" a devecseri plébánosnak, Nováky Lajosnak, aki a Somlói Nagybizottság igazgatója volt.

A somlói juh fark

Magyarország egyik legősibb szőlőfajtája. A származása vitatott: Ausztria vagy Magyarország; sokan Stájerországból valónak tartják (német neve: Lämmerschwanz). A nagy tömegtermelésbe nem állították be, de több borász is dolgozik azon, hogy megőrizze ezt a nagyszerű szőlőfajtát. Legfontosabb termőhelye a Somló, ahol jelentős új telepítései is vannak. Előfordul továbbá a Balatonfüred-csopaki borvidéken, a Mecsek alján, az Etyek-Buda körzetben, a Balaton környékén és a Kürt községhez (ma Szlovákia) tartozó borvidéken is.

Somló várának rövid története

A népnyelv szerint a tatárjárás után emelt kővár volt. Írásos emlék azonban csak 1352-ben említi először, amikor Nagy Lajos király Csenik fia Jánostól elvette és Heim fia Benedeknek adta. Az okirat castrum Somlo néven regisztrálja.

1370-80 között királyi vár volt. 1389-ben Garai Miklós nádor és testvérének kezébe került Zsigmond király adományaként, majd a Rozgonyiak tulajdonában volt 1443-63 között, de 1464 előtt elcserélték a tapsonyi Anthimiakkal. Ők Mátyás király ítélete miatt elveszítették a várat 1464-ben, így az új tulajdonosa Kanizsai László királyi lovászmester lett 1470-ig, amikor újra a Garai család kezére került. Adás-vételeket követően Mátyás király Kinizsi Pálnak ajándékozta a területet.

A várat ezután elzálogosítás, pénzügyi gondok sújtották. 1495-ben a Szapolyai-család tulajdonába került, akiktől még ebben az évben Erdődi Bakócz Tamás egri püspök vásárolta meg 12 ezer akkori aranyforintért. Ekkor kezdődött jelentős szerepe a térség életében. Bakócz Tamás a várat teljesen rendbe hozatta, ami tekintélyes pénzt emésztett fel vagyonából. A megfigyelő vár státuszú építményt szép olasz reneszánsz várkastéllyá építtette át. Egyházi rangjához híven a várban egy kápolnát létesített, miből addig hiánya volt az építménynek. A munkálatok során készültek a ma is látható faragott ajtó- és ablakkeretek és a kápolna tornya.

Bakócz az ország leggazdagabb főpapja lévén hadi ellátását és korszerű védelmet is fejlesztette a várnak.

Bakócz Tamás unokaöccsének Erdődy Péternek hagyta Somló várát végrendeletében. Az Erdődyek nem hagyták a várat veszteni méltóságából, továbbfejlesztették (főleg az uradalmi jobbágyság felszereléseit) és állandó katonai helyőrséget állítottak fel.

A mohácsi vész (1526) után a vár halálra volt ítéelve, azonban az büszkén állta a kisebb török átvonuló csapatok támadásait. 1543-ban Somló vára alatt nagy török-magyar csata volt, amely 3000 török felkoncolásával ért véget. Nemcsak a környék, de az egész térség legerősebb magyar kézen lévő várává lépett elő.

Erdődy Péter 1548-ban annak érdekében, hogy egy másik családi területet visszavásárolhasson (Vörösvárat), Csoron Andrásnak elzálogosította, majd később el is adta a várat. A család tulajdonjoga a vár felett ezért néhány évszázadra megszakadt.

Csoron András a török elleni harc feladatát igen komolyan vette. Devecseren felépítette másik várkastélyát, s így a két erődítmény együtt biztosította a magyar területek védelmét az oszmán csapatok ellen. A térség lakossága nagy árat fizetett Csoronnak a fejlesztésért és a védelemért. „A hírhedt devecseri Csoronok” – így nevezték őket, mert jobbágyaikat komolyan sanyargatták élelmi ellátás címszaván, hogy erődítményeik utánpótlási vonalai kiépítettek legyenek. Miután apácákat zaklattak, fogtak

hadianyaggyártásra, a Habsburgok, Magyarország új urai is felemelték a hangjukat.

Csoron halála után leányai birtokába került a vár, majd Csoron Annától 1597-ben a Listi család örökölte. Ez után hosszan tartó örökösödési per következett a királyi udvarral szemben. A vár állapota közben nagyon megromlott, és komoly veszélynek volt kitéve. A Listiek sorra elesetek a török elleni harcokban. Végül a költőként is ismert Listi László lett a tulajdonos. A vár ura 1653-ban jelentette meg a mohácsi csatáról szóló kétkötetes verses krónikáját, amellyel beírta nevét az irodalomtörténetbe. Bakócz Tamás után ő volt a vár történetének legjelentősebb alakja. 1638-ban megerősítette az építményt. Mindezek mellett azonban törvényen kívüli volt, mert a Habsburgok gyilkosság, gyújtogatás, hamis pénz verése és rablás vádjával fővesztésre ítélték.

A Rákóczi-szabadságharc idején a vár északi helyzete miatt sokáig a császáriak kezén volt. Csak 1707-ben szabadította fel Vak Bottyán. A már idősödő kuruc tábornok rendbe hozatta, és a környék stratégiai pontja lévén hadianyagellátást biztosított a várnak. Az írásos forrásokban ekkor szerepel utoljára a somlói vár. A Rákóczi-szabadságharc után stratégiai szerepe végleg semmivé vált, és hosszas romlásnak indult.

A Kinizsi szikla

A környező fák által megfogott kődarab nevében őrzi a vár egykori tulajdonosának nevét.

A monda szerint ezen a sziklán pihent meg Kinizsi Pál, amikor a várat tulajdonába véve felgyalogolt, hogy megsejmelje az ajándékot.

A meredek úton elfáradva leült a sziklára és az a nehéz teher alatt horpadt be.

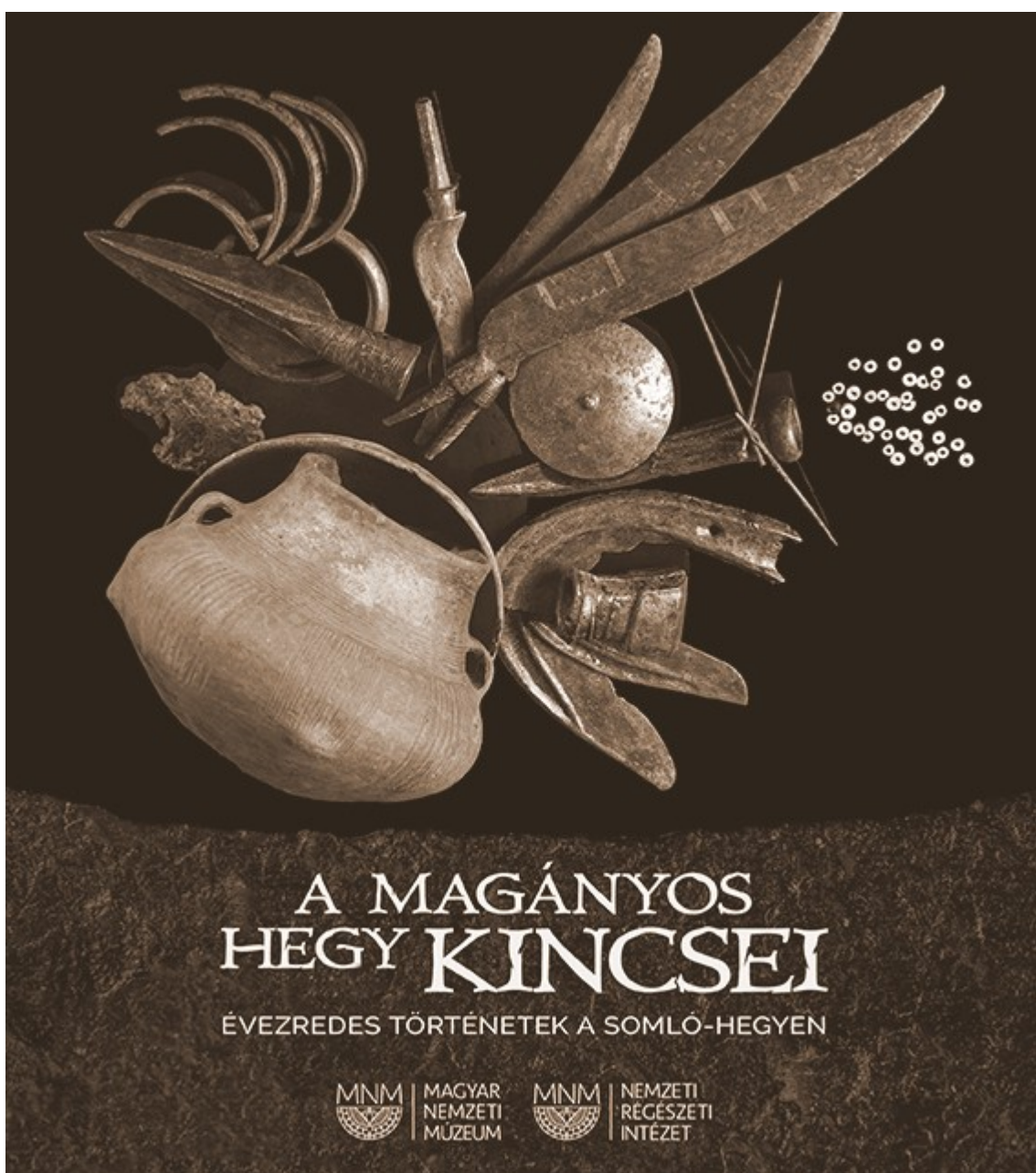
A Magányos hegy kincsei

A Somló mint vulkáni tanúhegy ma leginkább különleges borvidékként, kirándulóhelyként és középkori vára miatt ismert, és kevesen tudják, hogy a Kr. e. 1. évezred első felében harcosok vezette közösségek lakták, amelyek rejtélyes áldozati ceremóniáik során kincseket rejtettek el a hegyi településen. Ez a hely változatos történeteket rejt az egykor ott élt emberek vadászatairól, lakomáiról, ünnepeiről. A hegy előterében teljes közösségek munkáját felemésztő, hatalmas sírhalmok alatt találták meg a régészek azokat a különleges tisztelet övezte halottakat, akiket tárgyaik társaságában temettek el egykor.

A Somló-hegy már a 19. században európai hírnévre tett szert a területéről előkerült késő bronzkori és kora vaskori sírok révén.

Az elmúlt száz évben azonban a magyar régészet megfedkezett a hegyről.

A Somlón elindult friss kutatás eredményeként feltárt kincsleletek alapjaiban változtatják meg a késő bronzkor végi és kora vaskori rítusokról eddig kialakított képet. Az előkerült tárgyak mögött egész Európát átszövő kapcsolatrendszerek húzódnak, átölelve a Baltikum, Alpok és Kárpát-medence térségét. Az arany és borostyán ékszerek, egy vadkanagyar trófeakészlet és az egyedi fegyverek mind egy virágzó, késő bronzkori közösséget mutatnak be a Somlón.

A MAGÁNYOS HEGY KINCSEI

ÉVEZREDES TÖRTÉNETEK A SOMLÓ-HEGYEN

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

NEMZETI
RÉGÉSZETI
INTÉZET